

Kuidas loovuse abil toetada topelt-eriliste õppijate enesetõhusust ja ande avaldumist

Eda Heinla, PhD

Tallinna Perekeskus, psühholoog

TLÜ emeriitdotsent

ANDEKUS

Andekus - arenguline protsess, milles inimese sünnipärased eeldused ja potentsiaal arenevad teatud keskkonnamõjurite ja isiksuseomaduste toel arendatud andekuseks – talendiks (Põlta, 2018).

ANDEKUS SISALDAB LOOVUST

- Andekus hõlmab kolme omavahel seotud komponenti:
  - keskmisest kõrgemad üld- ja/või erivõimed,
  - kõrge ülesandele pühendumine,
  - kõrge loovuse tase (Renzulli, 1986).

- Loovuse seos andekusega:
  - loovus kui intelligentsuse mõõde;
  - loovus kui andekuse eri avaldumisviis (Sternberg, 2000) .

- Põhikooli- ja gümnaasiumi seadus (§ 46, 2010):
Õpilane tuvastatakse andekana, kui ta „...on näidanud järgmisi kõrgeid võimeid:
  - üldine intellektuaalne võimekus, akadeemiline võimekus, **loominguline mõtlemine**,
  - liidrivõimed, võimed kujutavas või esituskunstis, psühhomotoorne võimekus”.

Topelt-eriline õppija: isik, kes on andekas ja/või intellektuaalselt andekas ja puudega. Mõiste autor James J. Gallagher (2004)

ADNDEKUS +

- Spetsiifilised õpiraskused: düsgraafia,-leksia, matemaatikahäire.
- Autism - vastastikuse sotsiaalse mõjutamise ja suhtlemise kvalitatiivne kahjustus, millega kaasneb huvide ja tegevusaktiivsuse piiratus ja stereotüüpsus (RHK-10).
- Autismi erivorm: Savantsündroom – kõrged konkreetsed vaimsed võimed. Näiteks: kalendri arvutamine, kunsti- ja muusikaline andekus, faktimälu, peast arvutamine jne.
- Aspergeri sündroom: sotsiaalse suhtlemise kahjustus koos huvide ja tegevuse piiratusega, stereotüüpsusega ja ühetaolisusega. Autismist erineb: keele või tunnetustegevuse areng ei ole mahajäänud (RHK-10).
- Aktiivsus-tähelepanu häire: tähelepanupuudulikkus, impulsiivsus, apaatsus, sotsiaalne eemaldumine, rahutus, jutukus (RHK-10)
- Sensoorne puue (kuulmine, nägemine).
- Füüsiline puue.

Topelt-erilise õppija tugevused

(Lupart ja Toy, 2009; Madaus et al., 2022)

AKADEEMILISED TUGEVUSED:

- tahtmine omandada teadmisi täpselt, põhjalikult,
- vastupidavus, töökus ja uhkus õpitulemuste üle (eriti ASH).
- kõrged intellektuaalsed võimed, väga hea mälu
- originaalsed ja loovad mõtted,
- põhjalikud huvid kindlas valdkonnas, mida arendavad asjatundlikkuseks (eriti ASH),
- suurepäraseid teabe töötlemise oskused: keskendumise täpsus, analüüsimise oskus, vaatlusvõime, püsivus (eriti ASH),
- teadlikkus ja/või võime kasutada oma tugevusi kasutamiseks.

ATH laste loomepotentsiaali eelised:

- tähelepanu hajuvus, püsimatus,
- tundlikum reageerimine kõrvalistele stiimulitele, välistele segavatele teguritele,
- kõrgendatud huvi uue info, tegevuste suhtes, tegevuste kiire vahetamine (Ten et al., 2020)

SOTSIAALSED TUGEVUSED:

siirus, õiglus, valmisolek teisi kuulata (eriti ASH)

Topelt-erilise õppija sotsiaalsed ja emotsionaalsed probleemid

(Lupart ja Toy, 2009; Madaus et al., 2022)

Sotsiaalsed:

- sotsiaalne ebamugavus õppetegevustes (rühmatööd, esitlused, küsimuste esitamine jne) (eriti ASH)
- suhtlemise- ja vestlemise raskused kaaslastega, õpetajatega

Emotsionaalsed:

- enese aktsepteerimise probleemid,
- isoleerituse, üksinduse tunne,
- kõrgenenud ärevus, stress, depressioon, sellest frustratsiooni ja viha hood.
- Kui õpetajad töötavad nende laste identifitseerimisel ja annete arendamisel süstemaatiliselt, hakkavad nad käituma nagu tavalised andekad õpilased, jättes oma raskused tahaplaanile (Baum ja Owen, 2004).

LOOMETULEMUS, MIS ON:
UUDNE,
ORIGINAALNE
MÕISTETAV
EETILINE (Runco. 2012)

NELJA LOOVUSE MUDEL

Väljapaistev loovus
Erialoovus

Argiloovus - endale uudne lahendus, - käitumine, idee

Õpiloovus - "loomingulised sähvatused", mida kogeme uut õppides, uued teadmised ja arusaamad.
(Kaufman, Beghetto, 2009)

Loov kogemus – valmisolek läheneda tuttavale avatult, harjumatul viisil (Glăveanu, Beghetto, 2021)

Terviseloovus – heaolu ja rõõmu kogemine eneseteostuse, oma loovuse avaldumise ja teiste loovuse nautimise kaudu (Heinla)

TOPELT ERILISE ÕPPIJA tugevused, vajadused

OLEMAS

sünnipärased
eeldused/ potentsiaal

keskmisest kõrgemad
üld- ja/või erivõimed

LOOVUS

Loov mõtlemine,
probleemide lahendamine,
Kujutlusvõime, mäng

**LOOME-
PROTSESSI,
TEGEVUSTE,
TULEMUSTE
NAUTIMINE**

**TOETAMIST VAJAB MINAPILT,
EMOTSIONAALNE ja
SOTSIAALNE TOIMETULEK**

Enesetõhusus,
loov enesetõhusus

Sisemine motivatsioon

Kulgemise seisund

Sotsiaalne toimetulek

Lootus, optimism

Huumor, lõõgastumine

Kehateadlikkus,
puutetaju

MIDA TEHA?

Loovat mõtlemist ja kujutlusvõime pakkuvad tegevused

Lahknev ehk divergentne mõtlemise arendamine

- Mõtete voolavus – mõtete, ideede ja kujutluste paljusus
- Mõtlemise originaalsus – uudsed, ebatavalised ideed, mõtted
- Mõtlemise paindlikkus – erinevad objektid, ainevaldkonnad
- Mõtlemise üksikasjalikkus – viimistletud, detailsed lahendused

Koonduv ehk konvergentne mõtlemine: ideede, mõtete selekteerimine, koondamine.

Probleemide püstitamine: lünkade, vastuolude taipamine infos ja teadmistes.

Kujutuspiltide stimuleerimine: tegelikkuse kogemuste, mälestuste, tunnete ja teadmiste kombineerimine fantaasiakujunditega.

Loomeprotsess algab kujutluspildi tekkimisega ja lõpeb selle kujutamise (pilt, süžee, probleemi lahendus).

Mängimine - läbielatud kogemuste loov ümbertöötamine, enda vajadustele ja soovidele vastava tegelikkuse loomine.

Probleemide püstitamise ja lahendamise oskuste arendamine

Ülesanded,

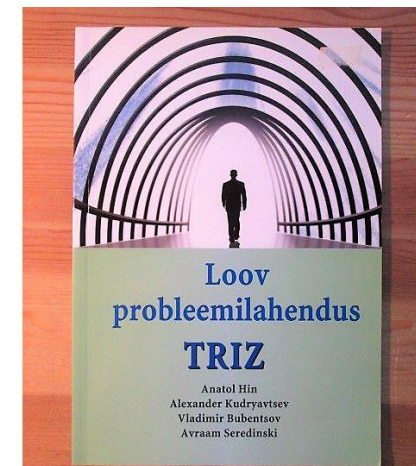
- mis nõuavad uurimist ja alternatiivseid lahendusi,
- millel on rohkem kui üks lahendustee ja lahendus,
- eeldavad teadmisi väljapool antud valdkonda (Bicer et al. 2021).

Loov probleemilahendus (Osborn, 1952, arendus McCowan, 1988, vt <http://www.helenapaal.edicy.co/tooted>):

1. Ülesande määratlemine (võimaluste määratlemine, andmete otsimine, uurimine, olukorra "olemust" tabava väite genereerimine).
2. Uute idee väljapakkumine
3. Tegevuste ettevalmistamine (lahenduste väljatöötamine, nende sõelumine, heakskiitmine)
4. Tegevusplaani väljatöötamine

Probleemide püstitamise ja lahendamise ülesanded:

- tõstavad õpilaste motivatsiooni,
- enesekindlust, enesetõhusust,
- vähendavad ärevust antud valdkonna suhtes,
- arendavad loovat mõtlemist (Dickerson, 1999)

MIDA TEHA?

Loovteraapiad: visuaalkunstiteraapia, muusikateraapia, draamateraapia, tantsu- ja liikumisteraapia

<https://loovteraapiateyhin.wixsite.com/elty/loovteraapiatest-1>

Loovteraapia

- põhjendatud, eesmärgipärane ja planeeritud tegevus psühhoterapeutilises ravis ja rehabilitatsioonis,
- selgelt määratletud kliendi-terapeudi suhtes rakendatakse loovus- ja kunstipõhiseid meetodeid kliendi tervislikust seisundist lähtuvate eesmärkide saavutamiseks.

Loovteraapia eelised ja võimalused:

- suhtlus siis, kui verbaalne suhtlus on piiratud, takistatud, mittesoovitud või võimatu,
- annab lisaks kliinilisele intervjuule täiendavat informatsiooni,
- loomingulise protsessi kaudu on võimalik jõuda oluliste ressursside ja edasiviivate lahendusteni, mis verbaalses suhtluses ei pruugi esile tulla.

Savitöö kui kunstiteraapia meetod Töö saviväljal

Saviga manipuleerimise kaudu loomeprotsessi kogemine, mille eesmärgiks on toetada:

- lapse mälestuste ja tunnete taaskogemist (mitteverbaalselt – ei pruugi teadvustada),
- eneserefleksiooni ja uute toimetulekuoskuste arendamist (lähtunud Sholt ja Gavron, 2006).

Puute – ja haptiline tajut

Käte kasutamine maailma ja iseenda tajumise vahendina; käed on üheaegselt kokkupuutes isiklikuga (sisemaailma) ja välise füüsilise objektiga (saviga) (Elbrecht, 2014; Brocmann, 2006)

Piaget: Kätega haaramine julgustab vaimset “haaramist” – mõistmist, emotsionaalset ja sotsiaalset arengut.

MIS KASU ON LOOVATEST TEGEVUSTEST?

Tõustavad enesetõhusust ja loovat enesetõhusust

Enesetõhusus: Inimese hinnang oma võimetele sooritada tegevusi, mis nõuavad kindlat tüüpi suutlikkust.

- üldine enesetõhusus (hinnang suutlikkusele toime tulla),
- spetsiifiline enesetõhusus (hinnang edukusele konkreetses valdkonnas),
- tajutud enesetõhusus (hinnang sellele, mida võiks korda saata) (Bandura, 1986)

Loov enesetõhusus: enesehinnang ja enesekindlus oma loovatele võimetele, oskustele lahendada loovalt ülesandeid ja olukordi (Beghetto, 2006; 2010; (Tierney & Farmer, 2002).

- Ma pakun välja uudseid ideid ja lahendusi.
- Mul on hea kujutlusvõime.
- Ma tean, et võin edukalt lahendada isegi keerulisi probleeme.
- Võrreldes oma sõpradega, paistan ma silma oma leidlikkusega.
- Ma olen mitmeid kordi tõestanud, et tulen toime keeruliste olukordadega.
- Mulle meeldivad ebatavalised probleemid ja olukorrad (Beghetto, 2006; Karwowski, 2012).

TLÜ tudengite film loov enesetõhusus: <https://www.youtube.com/watch?v=lxv6xug0Nrs>

HEOLU

Lootus Optimism Õnnetunne

ISE

**LOOV
ENESETÕHUSUS**

**TEISTEGA
SOBITUMINE**

Uudishimulikum,
väljakutsetele ja
enesearengule avatum

Suhtlemises avatum,
paindlikum

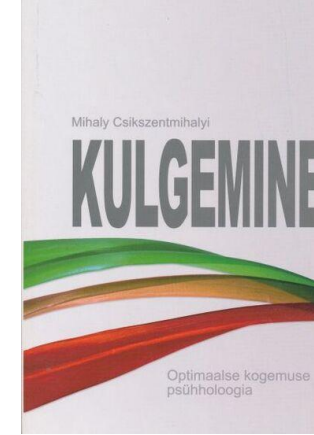
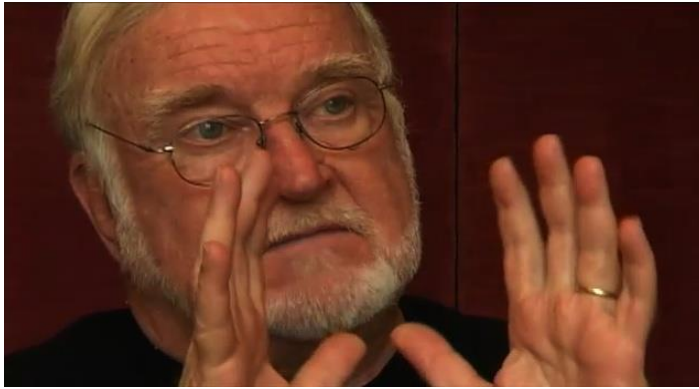
Tõustavad sisemist motiveeritust õppe- ja huvitegevuses

Motivatsioon: põhjuste kogum, mis on käitumise, tegutsemise tõukejõuks; miks me teeme seda mida me teeme.

Sisemine motivatsioon: tegutsemine „asja enda“ pärast (sooritamine pakub naudingut ja rõõmu, on vabatahtlik), annab loomeprotsessi nautimise, enesekindluse.

Sisemist motivatsiooni toetavad tegurid koolis:

- õpetajate toetus/tagasiside õpilase loovusele avaldumisele;
- õhkkond, kus tahad ja julged uusi ideid välja öelda;
- õpilaste omavahelised suhted ja vastastikune toetus;
- õpilase tajutud vabadus olla mina ise (ei pea sulanduma, vastama mingitele kriteeriumitele, ei kritiseerita);
- põnevus, mõnu ülesande lahendamisest (Nemeržitski ja Hoff, 2019).

Võimaldavad kogeda sagedamini kulgemise seisundit (Csikszentmihalyi, 1990)

- Õpilane tunneme rahuldust tegevusest endast. Ei küsi: *“Miks ma seda teen?”*
- Tegevus on kaasahaarav, õpilane on sellele täielikult keskendunud.

Sageli kulgemist kogev isik - autoteetiline isik:

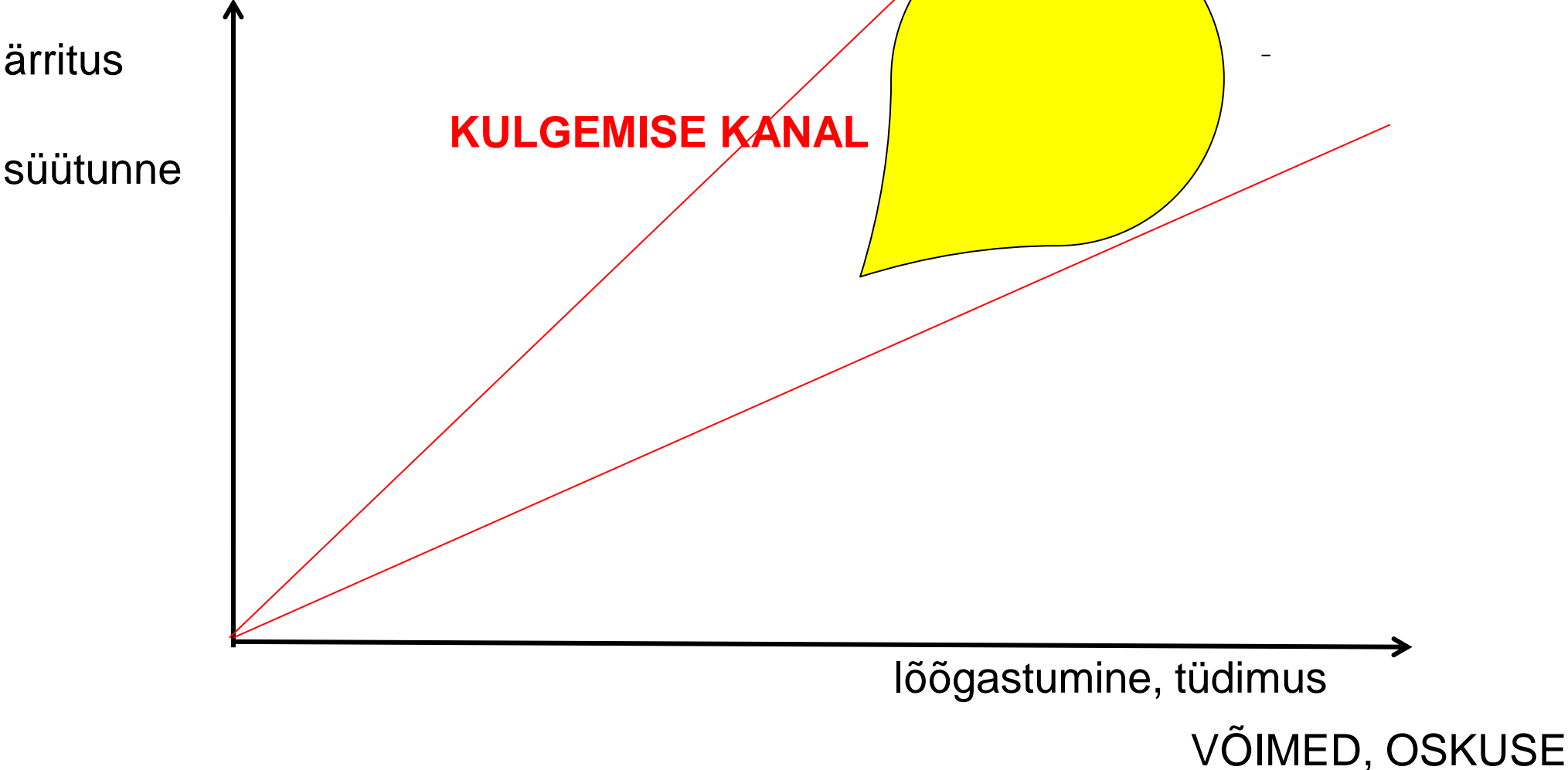
- kasutab positiivseid toimetuleku strateegiaid (Asakawa, 2010);
- uudishimulik, pühendub oma huvidele (Nakamura & Csikszentmihalyi, 2002);
- kohusetundlik, vähem neurootiline (Ross, Keizer, 2014; Marty-Dugas, Smilek, 2019); kogemustele avatud (Bassi, et al., 2014).

■ **autoteetiline Jaapani tudeng:** kõrgema enesehinnanguga, madalama ärevuse tasemega, positiivsemate toimetuleku strateegiatega, tegeleb tõeliselt meeldivate huvialadega.

KV on oma eluga rohkem rahul (Asakawa, 2010)

Csikszentmihalyi räägib Flow teoriast <http://www.youtube.com/watch?v=fXleFJCqsPs>
Joonisfilm selgitab Flow seisundit <https://www.youtube.com/watch?v=8h6IMYRoCZw>

VÄLJAKUTSED

**SAGEDASEMA KULGEMISE
SEISUNDIGA ISIK ON**

Uudishimulikum,
julgeb riskeerida

Töole ja huvialadele
pühendunud

LOOVAM

Vastupidavam, toimetulevam

Õnnelikum, optimistlikum

Eluga rahulolevam

järelikult
KÕRGEM HEAOLUTUNNE

Saab nalja ja annab lootust, optimismi

Huumor

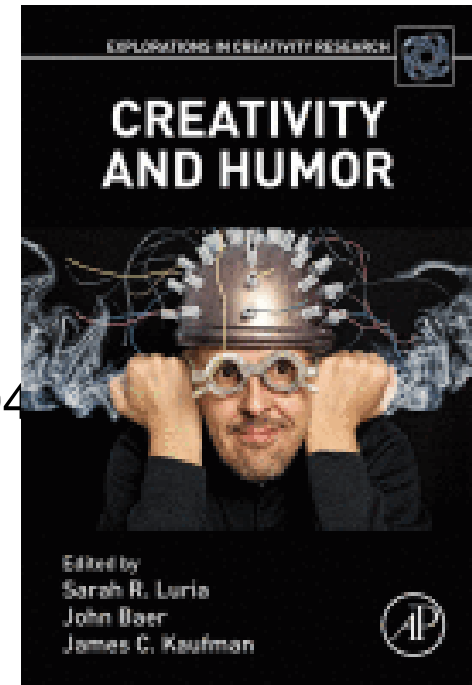
- tekitab rõõmu, rahulolu tunde,
- tõstab sisemist motivatsiooni (rõõm õppimise enda pärast) (Amabile, 1994)
- ühendab, toetab koostööd, pehmendab vaidlusi (Jeder, 2015);
- leevendab ärevust ja hirmu, kergendab pingeseisundit,
- muudab paindlikumaks teiste ideede suhtes (Twidale, 1986).

Huumor ja loovus koos: parem kontakt ja suhtlemine õpilasega, tema pingete maandamine, raskete hetkede meenutamine humoorikas võtmes.

- ootamatud, üllatavad, lahendused, naljakad arutelud,
- sõnadega mängimine, üllatavad sõnad annavad võimaluse probleeme näha uut moodi,
- tagasivaatamine - stressirohke hetke meenutamine humoorikas võtmes (Berg et al., 2009).

Lootus ja optimism on seotud sotsiaalse loovusega ja loova enesetõhususega.

Optimistlikum inimene on rohkem huvitatud probleemide lahendamisest (Zhang, et al. 2019).

KES JA KUIDAS TEEB?

Ideaalis: Andekate õpetaja, - tugispetsialist, loovterapeut

Praegu: õpetaja, mentor, loomeisik, huvitegevuse juht

Loovalt õpetamine (Beghetto, 2017) – õpilaste loovuse toetamine igal võimalusel:

- loovust toetavad õpimeetodid, - materjalid, - keskkond,
- aeg ideede märkamiseks, kuulamiseks, arendamiseks,
- loovust väärtustav tagasiside, loova enesetõhususe tõstmine.

Õpetaja eeldus: „ma olen loov ja avatud õpilaste loovusele “

- Loovalt õpetamist mõjutavad õpetaja isikuomadused (teisena koolitused): paindlikkus, optimism, energilisus, julgustamine, kogemustele avatus, uudishimulikkus, loovus ja loov enesetõhusus (Du et al., 2019; Cayirdag, 2017; DaVia Rubenstein, 2018).
- Sotsiaalne modelleerimine: õpilane imiteerib õpetaja loovat käitumist. Toimib siis kui lisandub positiivsus, soojus, huumor ja mõõdukas emotsionaalsus (lähtunud Soh, 2017). [Vt http://www.youtube.com/watch?v=JduUNpYBE1s](http://www.youtube.com/watch?v=JduUNpYBE1s)

KUIDAS?

<https://creativiteach.me/2020/09/>

Loovate pädevuste õpetamine (Beghetto, 2017)

- õppeainete põhised loovust toetavad ülesanded, projektid;
- loovust, kujutlusvõimet, probleemide lahendamist arendavad programmid, harjutused, tehnikad

Kahte laadi loovust toetavad tegevused:

- väljakutset pakkuvad tegevused (ajurünnak, rühmaarutelu, uute ideede väljapakkumine, kujutluspildid jne);
- lusti pakkuvad tegevused (naljade jutustamine, mõistatuste lahendamine, mängude mängimine (Hartley ja Plucker, 2014).

Eeldus: turvaline ja hinnangute vaba õhkkond

KUIDAS?

Soovitused loovate pädevuste õpetamiseks

- Tee selgeks divergentse ja konvergentse mõtlemise mõisted
- Räägi loomeprotsessi astmetest
- Ära paku lahendusi (ka mitte näitena)
- Julgusta "hullumeelsete" ideede pakkumist (võivad olla lahendusest väga kauged).
- Vii laps teisele ideede väljapakkumise ringile, kui idee ja teostamise plaan on juba olemas.

Küsi endalt:

- Kas saad hakkama (reeglid, teiste aktsepteerimine, aeg)?
- Mida ootad antud ülesande lõpptulemusena?
- Kuidas annad tagasisidet?
- Kas kasutad erinevaid tehnikaid (kunst, draama, muusika, liikumine)?

Tagasiside andmine õpilase loovuse avaldumisele

Loov mõtlemine: ideede voolavus, mõtlemise originaalsus, mõtlemise paindlikkus, mõtlemise üksikasjalikkus. Loova mõtlemise testid, näit. Torrance'i loova mõtlemise test (Torrance Tests of Creative Thinking, TTCT) ja Urbani, Jelleni loova mõtlemise test (Test for creative thinking).

Isikuomadused: avatus uutele kogemustele, mängulisus, uudishimulikkus, imestamine, juurdlemine, sõltumatus, visadus (mitte allaandmine), püsivus, julgus olla erinev, ebakindluse talumine; huumorimeel. Loova enesetõhususe hindamise küsimused, näit. *Ma olen hea uute ideede väljapakkumisel. Mul on hea kujutlusvõime. Ma olen loov. Mulle meeldib oma ideede katsetamisega riskeerida.*

Sisemine motivatsioon: tahtmine uurida, lahendada ülesannet selle erilise pärast, keerukate ülesannete eelistamine, soov esitleda loometulemust.

Loometulemus: selle uudsus (lapsest lähtuvalt), asjakohasus, väljatöötamise põhjalikkus, eetilisus (lahendus heade kavatsuste nime).

Koostöö

KUIDAS SAVITÖÖ JA TÖÖ SAVIVÄLJAL?

Savitöös muutub kehataju ja –teadlikkus, areneb käeline tegevus ja peenmotoorika

Puudutus annab:

- taju, tähelepanu, mõtlemise, kõne arengu,
- teadlikkuse endast ja usalduse iseenda suhtes;
- teadlikkuse keskkonnast, sotsiaalse kindlustunde ja kompetentsuse.

www.sensorimotorarttherapy.com

Ajutegevus savitöö ajal:

- korraga on aktiivsed mõlemad käed, seega mõlemad ajupookerad, mis tagab informatsiooni vahetuse poolkerade vahel;
- võib tekkida meditatiivne olek, mis vähendab ärevust;
- suureneb gammalainete sagedus, mis toetab korduva ja kontekstipõhise informatsiooni sidumist;
- suureneb teetalainete sagedus, soodustab mäluprotsesse (Kruk et al. 2014).

Savitöö eelised autismispektri ja aktiivsus-, tähelepanuhäirega lastega

Aktiivsus-, tähelepanu häire

- ei pea rääkima,
- ei ole vaja kuulata, kõnest aru saada (keskendumine tegevusele),
- saab ise otsustada, keegi ei sega,
- kontakt oma kehaga annab tasakaalu ja rahustab keha,
- tegevuse kestvuse, katkestamise ja tulemuse otsustab laps, võib seista, liikuda.

„*SINU KÄED ON TARGAD!*“ „*TEED SEDA, MIDA SINU RAHUTU KEHA VAJAB!*“

Autismispektri häire

- muutub lapse teadlikkus enda ja teise inimese kehast, seeläbi paraneb minapilt,
- kasvab usaldus välismaailma suhtes, seeläbi talub paremini uute inimeste juuresolekut,
- keha ja käed lõdvestuvad, väheneb ärevus, pinge,
- toimub terapeudi spontaanne vestlus (audio-visuaalne õppimine), mille tulemusel paraneb teise inimese näoväljenduse mõistmine, kontakti otsiva hääletooni tajumine ja sellele vastamine,

SA VÕID LÕPUTULT KORRATA, KÕIK ON ÕIGE JA HUVITAV!

Töö saviväljal ASH-ga poisiga (11.-12.a), kokku 23 seanssi

1. Seanss: K. puudutab näpu otstega ettevaatlikult savi pinda, joonistab jõgesid, kujundab maastiku. Toimub saviga ja vee kasutamise võimalustega tutvumine, kohanemine minuga ja ruumiga.

1. ja 23. seanss: kaootilistest näpujälgedest savil on saanud selgete kontuuridega kasti keskel paiknev suur lill, mida jälgivad 2 olendit.

Savipinna keskel detailselt väljatöötatud kujund ja mõlemas nurga sellega seotud elusolendid viitavad:

K sotsiaalsele enesekindlusele, iseseisvumisele ja valmisolekule suhelda teistega.

Töö saviväljal ASH-ga poisiga (14.-15.a), kokku 18 seanssi
15. seanss “Mina bussipeatuses” Suhete loomine ja suhted eakaaslastega

Loovate tegevuste programmid erivajadustega lastele

Kuriyan, Reddy, James (2018)

- Kognitiivsete uuringute usaldusprogramm (Cognitive Research Trust Programme): **loova mõtlemise arendamine** - ideede väljapakkumine ja nende kriitiline hindamine (Al-Zyoudi (2007).
- Eureka kujutlusvõime koolitus (Eureka' Imaginative Training): loova mõtlemise, tähelepanu, keeleoskuse arendamine, **eneseusu tõstmine** (Karwowski, 2014).
- Loovuskompass (Creativity Compass): kujutlusvõime ja kultuurilist eneseteadlikkuse arendamine (Dziedziewicz, & Karwowski, 2015).
- Tuleviku probleemide lahendamise programm (Future Problem-Solving Programme International): loovuse , kognitiivsete oskuste, **emotsionaalse ja sotsiaalse pädevuse arendamine** (Treffinger, Selby ja Crumel, 2012).
- Purdue loova mõtlemise programm (Purdue Creative Thinking Program): loova mõtlemise arendamine.
- MORCEGOS programm : motivatsioon, originaalsus, **arutlemine, uudishimulikkus**, üldistamine, vaatlus ja probleemide tundlikkus (Noguera, 2006).
- Ühine loov mänguprogramm (Cooperative Creative Play Programme): mängud, mis arendavad **suhtlemist, enesekindlust**, loovust (Garaigordobil ja Berrueco, 2011).

Loovusharjutuste programm

Lucchiari, Sala, Vanutelli (2019)

1. Kujuteldav planeet. Kujuta ette täiesti uut planeeti, joonista see. Mis värvi ja kuju see on? Kes seal elab? Mida elanikud söövad, joovad, teevad ...? jne.
2. Ebatavaline olukord: kõrbes on pingviin. Miks pingviin sinna sattus? Mida ta tegi, et sinna sattus? Kuidas see olukord lõpeb?
3. Võimatud sõnad. Lastele jagatakse kaardid sõnadega, mida ei ole olemas. Mida need sõnad tähendada võiksid?
4. Võitle ja lepi. Tahvlile on joonistatud kaks kurba last kes on omavahel tülis. Miks? Kuidas neid lepitada?
5. Mis on karbis? Lastele suletud karp, mille sisse on peidetud kaks merekarpi. Mis on karbis? Mõistata karbi loksutamisel tekkinud hääle, puudutamise, nuusutamise jne järgi.
6. Tähtedest ja numbritest loo tegemine. Lapsed valivad juhusliku kaardi numbriga ja kolme tähega. Mõtles välja sellele numbrile vastav arv nende tähedega algavaid sõnu. Juhendaja võib ka sõnu juurde anda. Mõtles välja lugu.
7. Kastanimuna. Lastele näidatakse pilti, kus puu otsas lehtede sees on kastanimuna ja loomad üritavad seda kätte saada. Kuidas loomi aidata?
8. Lõpeta kujundid. Lastele antakse ette lõpetama kujundid. Mõtles neid ühendades välja kõikvõimalikke asju, tegelasi.
9. Mis siis, kui ...? Kujuta ette, et sinu magamistuba on laev? Kuidas on elada selles magamistoas, mida kõik võib siin juhtuda tulevikus?
10. Täringut. Täringutel esemete, inimeste, loomad pildid. Veereta kolme täringut korraga, pane saadud piltidest kokku lugu.

Laste loovate oskuste arendamise programm

Gu, Dijksterhuis, Ritter (2019)

Programmi osad:

- Loovuse avaldumise toetamine – loovat mõtlemist toetavate omaduste arendamine (avatus kogemustele, paindlikkus ja ebaselguse, mitmetähenduslikkuse talumine).
- Ideede genereerimine - mõtlemise paindlikkus, kaugete seoste loomine.
- Koostöö – teiste inimestega suhtlemine, arutlemine.
- Identifitseerimine – uute ideede hindamine, tunnustamine.
- Inspireerimine – loova mõtlemise motiveerimine.

Tulemused:

- Paranesid loova mõtlemise komponendid, va. mõtlemise paindlikkus.
- Paranes ideede kvaliteet.
- Lapsed muutuvad avatumaks ja uurivamaks.

Kujutlusvõimet ergutavad videod

- <https://www.youtube.com/watch?v=P3enkbcMILQ>
- <https://www.youtube.com/watch?v=wLHd91tAl5s>
- <https://www.youtube.com/watch?v=2PD55fyRBxl> teeme
- <https://www.youtube.com/watch?v=CYD8zRDaE1I>
- https://www.youtube.com/watch?v=Q8q5h_0PiRU
- <https://www.youtube.com/watch?v=ziT-jcZHqs8>
- <https://www.youtube.com/watch?v=N7cigdeDNVQ>
- <https://www.youtube.com/watch?v=F4QfenGU-GY>
- <https://www.youtube.com/watch?v=llLVk2fqylA>
- <https://www.youtube.com/watch?v=2PD55fyRBxl>
- <https://www.youtube.com/watch?v=j-v95EMDO1Y>
- <https://www.youtube.com/watch?v=rVAealafIxA>
- <https://www.youtube.com/watch?v=i0kjYxcsn2U>
- <https://www.youtube.com/watch?v=K8rpo9e7tvg>
- <https://www.youtube.com/watch?v=DqRhyktP00M>

LOOVA MÕTLEMISE HARJUTUSED

Asjade kasutamine teisel eesmärgil

Me võime paljusid asju kasutada mitmel erineval viisil.

Paku toodud asjadele nii palju kasutamisevõimalusi, kui sul iganes pähe tuleb.

Sa võid esemete mõõtmeid suurendada ja vähendada.

Mõtle välja ebaharilikke ja naljakaid kasutamise võimalusi.

- Milleks saab kasutada vanu autokumme?
- Milleks saab kasutada vanu ajalehti?
- Milleks saab kasutada hambaharja?
- Milleks saab kasutada kirjaklambrit?
- Milleks saab kasutada telliskivi?
- Milleks saab kasutada pappkarpe?
- Milleks saab kasutada patja?

Enneolematud asjad

Mis asjad need võiksid olla? Joonista pildid.

Kuidas neid saab kasutada või mida nad teha oskavad?

SKILIMANTIKEL

KOSTAAL

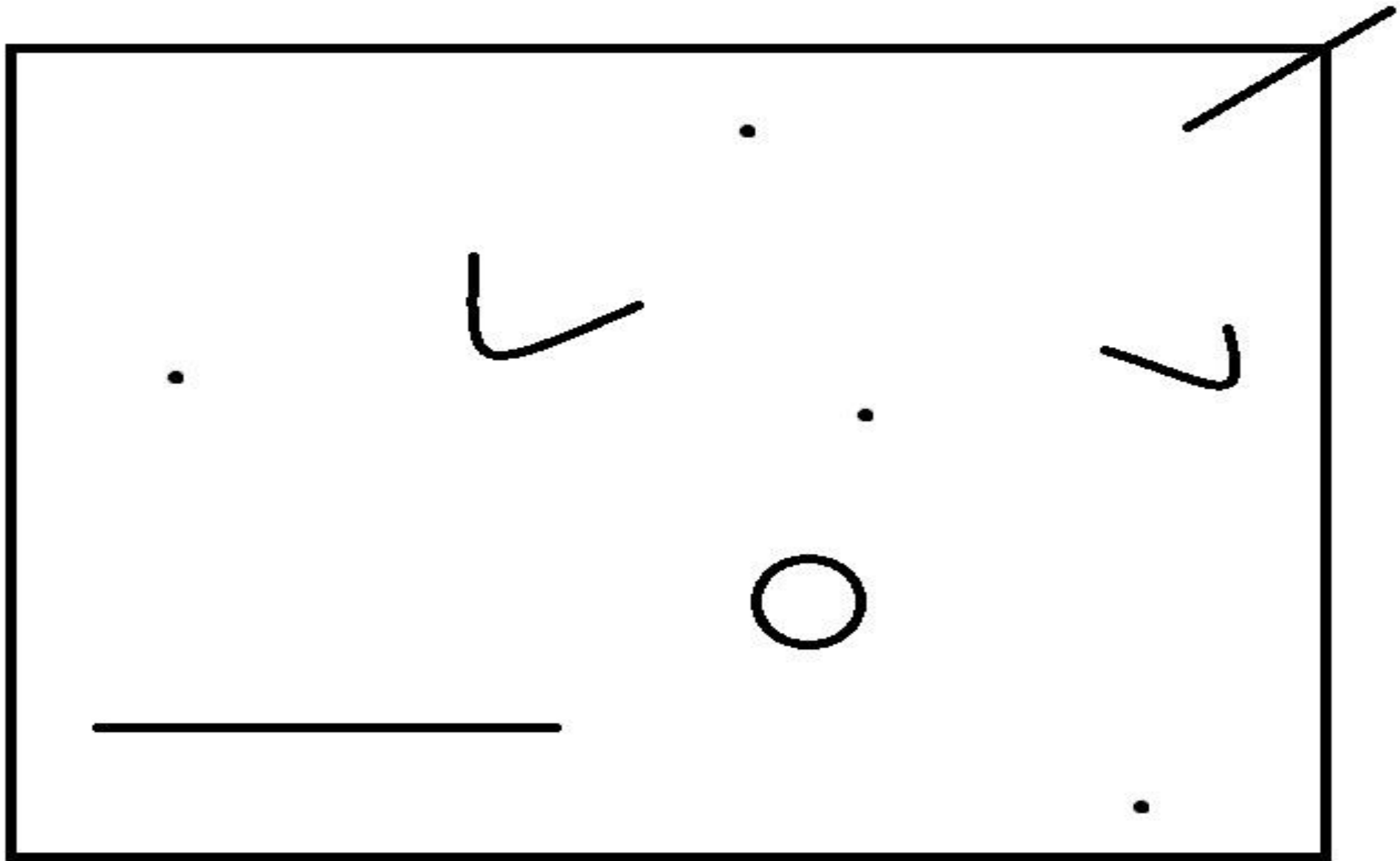
PIRMUMINE

LUNTRAMINE

TIRRUPIIKS

ANSUMARTILL

Lõpeta pilt

Võrdlemine aitab muuta sinu jutustamisoskust huvitavamaks ja mitmekülgsemaks.

Mõttele välja igasuguseid võrdlusi toodud olukordade kohta. Püüa välja mõelda ebatavalisi ja naljakaid võrdlusi – selliseid, mille peale keegi teine sinu arvates ei tule.

Aeg lendas nagu ...

Linnud laulsid nagu ...

Minu jäätis suurenes nagu ...

Taldrikud tormasid mööda nagu ...

Hiired tantsisid nagu ...

Kahvel ja nuga vaidlesid nagu ...

Ma muutusin selliseks nagu ...

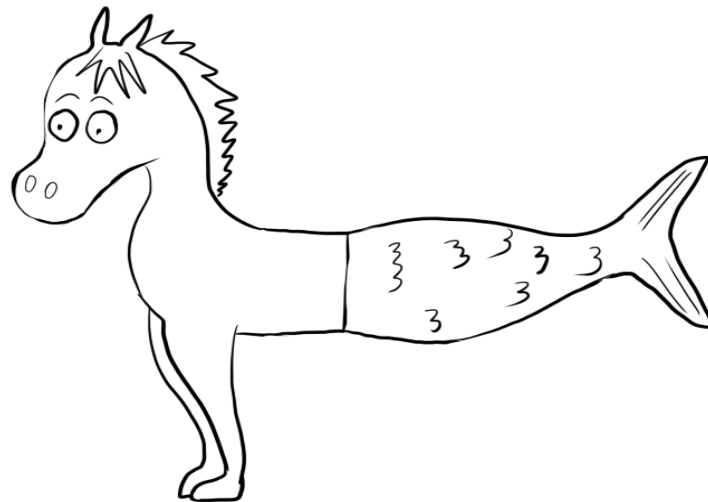
„Uued loomad“

Õpilased töötavad paarides. Mõlemal A4 paber, kus paberi keskosa ja looma laius on ühesugused.

1 osa. Iga õpilane joonistab oma lemmiklooma.

2.osa. Õpilased lõikavad oma joonistused pooleks ja vahetavad paarilisega omavahel joonistuse pooled. Vajadusel täiendavad, viimistlevad looma.

3 osa. Õpilased tutvustavad oma looma klassile (miks ja milleks tal on niisugused pooled, miks ta on seda värvi, kus ta elab jne).

Uued nimetused

Kujuta ette, et sinule on antud austav ülesanne välja mõelda uued nimetused meile tuntud asjade uuel viisil kasutamisele.

Paku välja igale asjale vähemalt kolm nimetust. Püüa välja mõelda selliseid nimetusi, mille peale teised sinu arvates ei tule.

Näide: jalanõud, millega saab vees töötada - akvasaapad

- raamat, mille sa võid ära süüa kui oled selle läbi lugenud -
- maja, mis automaatselt pöördub selles suunas, kus päike paistab –
- loom, millel on kaelkirjaku keha ja lõvi pea –
- võililledest tehtud leib -

Näpujälje täiendamine

Kes, mis on pildil? Täienda pilti, lisa juurde ebatavalisi asju, enda näpujälgi, naljakaid tegelasi. Mõtle oma pildile pealkiri.

LOOVUSTEHNİKAD, toetavad ka sotsiaalseid oskusi

Ideede genereerimine (divergentne mõtlemine):

- lükka otsustamine edasi (ära ütle „tehtud“);
- taotle kvantiteeti („veel kolm ideed“);
- „Ei“ kritiseerimisele;
- kasuta stimuleerimiseks helisid, visuaalseid efekte;
- otsi ühendamise võimalusi („mis siis saab kui ühendame kaks ideed“).

Ideede koondamine (konvergentne mõtlemine):

- kasuta ainult positiivset otsustamist;
- ole tähelepanelik kaaslaste suhtes: ei kritiseeri, kõik ennast turvaliselt;
- kaalutle uudsuse üle.

Mõtete kirjutamine 6-3-5 tehnikas

<https://www.youtube.com/watch?v=DMpdPrm6UI4>

6 osalejat – 3 ideed - 5 minuti jooksul

- iga osaleja sõnastab oma lehele ühise probleemi ja kirjutab 3 ideed probleemi lahendamiseks (5. min. jooksul 6-10 sõnaga)
- annab lehe edasi järgmisele osalejale
- järgmine kirjutab oma kolm ideed
- Ideede hindamine

Probleem: Kuidas.....			
	Idee 1	Idee 2	Idee 3
1 osaleja			
2			
3			
4			
5			
6			

Maatriksid

Mõtle välja uus tool!

Väline kuju	Materjal			
	Tekstiil	Kivim	Plastik	Puit
Karp				
Kauss				
Torn				
Seen				
Kasutusala	Kirjutustöök	Lapse hoidmiseks	Muusika kuulamiseks	Magamiseks

SCAMPER

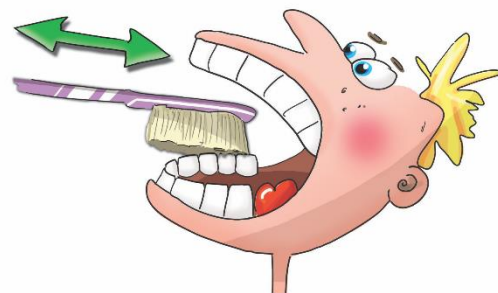
https://www.youtube.com/watch?v=ue5sGtGb_i0

S	Substitute	Asenda: Mis, kes võtta ära; vahetada (terve osa või detail, materjal, värv, nimetus)?
C	Combine	Kombineeri: Millised üksikosad, detailid võiks teisiti ühendada; milliseid materjale võiks kombineerida?
A	Adapt	Kohanda: Milliseid teisi ideid või tegevusi, detaile võiks soovitada; mida, keda võiks kopeerida, mujalt kasutada?
M	Magnify	Võimenda, suurenda: Milles liialdada, või teha suuremaks; üle pakkuda; mida võiks teha kõrgemaks, tugevamaks?
P	Put to other uses	Kasuta teisel eesmärgil, teises kohas: Milleks veel võiks seda kasutada; kas seda võiksid kasutada mõne teise valdkonnas?
E	Eliminate or minimize	Eemalda või vähenda: Kuidas saaks teha seda lihtsamaks; millised osad ära võtta, nii et põhiidee, -toimimine jääks alles?
R	Reverse/rearrange	Tee vastupidi, korralda ümber: Kas võin vahetada üksikosasid; kas on võimalik muuta järjekorda?

Viimase 24-tunni tegevused

- Rühmaliikmed loetlevad nende viimase 24 tunni sees tegevusi. Rühma juht paneb need kirja. Võivad olla ka tavalised toimingud.
- Juht esitab selge probleemipüstituse
- Arutatakse, millised on probleemi lahendamise võimalused tuginedes rühmaliikmete viimastele tegevustele.

????

Sünektika

Isiklikud analoogiad

samasta ennast probleemiga või objektidega.

Kujuta ette, et oled oma jalgratas.

- Mis sulle meeldib sõidukina?
- Kas sa oled endaga rahul?
- Mis on sinu tugevad ja nõrgad küljed?
- Milline reis, sõit sulle kõige rohkem meeldib?
- Kuidas sa ennast tunnend kui kohtud teise rattaga?

Kujuta ette, et sa oled suure kaubamaja lükanduks

- Missugused olukorrad sulle ohtlikuna tunduvad?
- Miks mõned inimesed sind valesti kohtlevad?
- Miks sa vahel kiusu ajad ja oma kasutaja ukse vahele jäätad?
- Kuidas kujundada keskkond sulle sõbralikumaks?

Mõistekaart

Tony Buzan

<http://www.youtube.com/watch?v=wLWV0XN7K1g>

Kuus mõttemütsi De Bono, 1992

<http://www.youtube.com/watch?v=cjVxSk1MqO4>

Objektiivselt mõtle valge kaabu – faktid, numbrid, statistika. Too välja võimalikult palju objektiivseid andmeid.

Intuitsiooni virgutav punane kaabu – impulsiivne, vaistlik tegutsemine. Esita oma arvamus sisetunde järgi.

Kriitika ja skeptika must kaabu. Arvusta kõiki ideid, arvamusid.

Optimismi ja positiivse mõtlemise kollane kaabu. Hoiarutemel üleval usu headesse võimalustesse, rõhuta probleemi lahendamist.

Arengu ja loovuse roheline kaabu. Loobu vanadest mõttemallidest ja ürita leida midagi radikaalselt uut.

Tervikmõtlemise sinine kaabu. Kõrvuta erinevaid lähenemisviise, leia ühendav alge ja loo tervikuid.

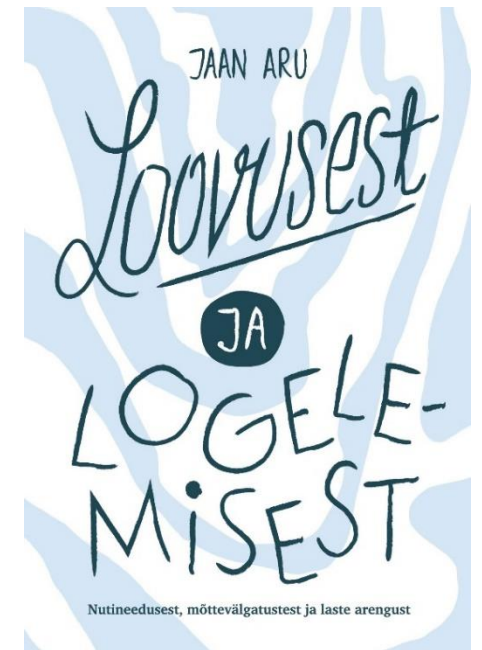
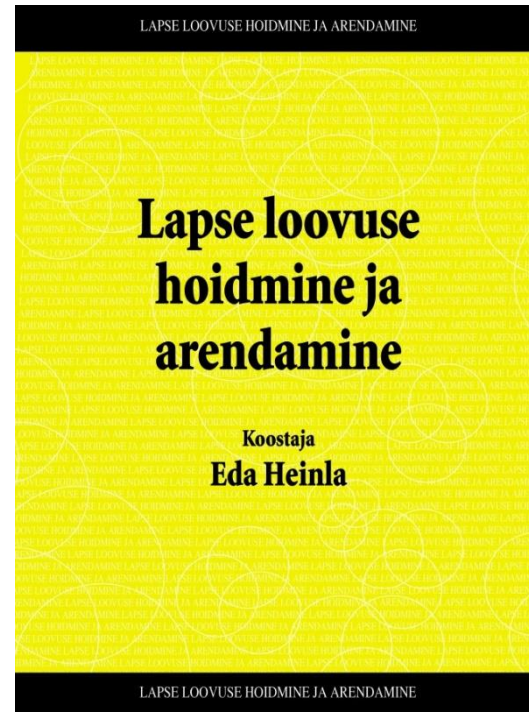
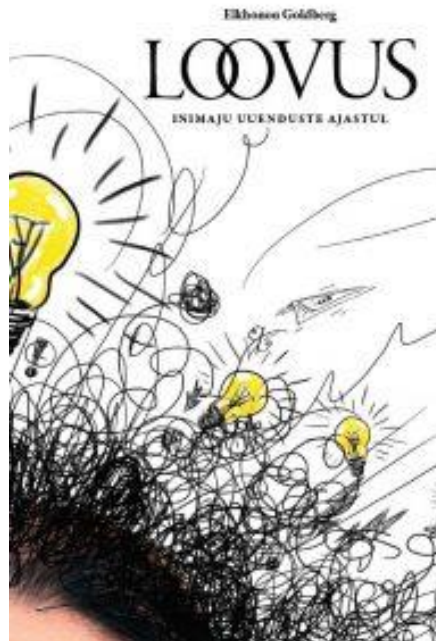

Lugemiseks

- Loovustehnikad: 99 viisi ideede leidmiseks. Elina Kallas. Tartu: E. Kallas, 2015.
- Joonistades nutikaks: ülesandeid loogika ja loovuse arendamiseks alus- ja alghariduses. Marju Tüرنpu (toimetanud Ele Jaagusoo). Tartu: Atlex, 2018.
- Pai lapse loovusele: inspiratsiooniraamat laste loovuse toetamiseks. Jaana Ojakäär-Kitsing (toimetaja Killu Meile). Tallinn: Pegasus, 2018.
- Eesti-teemalised loogika- ja loovusülesanded iseseisvaks õppimiseks. Alari Kasemaa. Tallinn: Cum Laude, 2017.
- Õpime rõõmuga matemaatikat: praktilisi harjutusi lapse loogilise mõtlemise, loovuse, arvutamisoskuse arendamiseks. Erika Naudi, Rahel Rist, Evelyn Aus, Anneli Liis (toimetaja Eve Kask). Tallinn: Maurus, 2011.
- Õpime rõõmuga: praktilisi harjutusi lapse keele, loovuse ja fantaasia arendamiseks. Erika Naudi, Rahel Rist, Evelyn Alus, Anneli Liis (toimetaja Ele Ainsoo). Tallinn: Eesti Ajalehed, 2010.
- Ise ütlen, et mina tean: loovuse harjutustik. Riina Paatsi. Tallinn: Avita, 1997.
- Sinu laps suudab mõelda nagu geenius: kuidas lapse anded esile tuua. Bernadette Tynan, tõlkinud Annela Alev (toimetanud Piret Joalaid). Tallinn: Tänapäev, 2007.
- Loomismäng: muusika-, sõna-, liikumis-, kunsti- ja värviharjutusi rühmatöök. Eha Rüütel, Taimi Elenurm, Alice Pehk jt. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikooli kirjastus, 2001.

Lugemiseks

- Lapse loovuse hoidmine ja arendamine. Toim. Eda Heinla. Atlex, 2020.
- Loovus. Inimaju uuenduste ajastul. Elkhonon Goldberg. Tänapäev, 2018.
- Loovusest ja logelemisest. Jaan Aru. 2022.

Aitäh!

